



Vår dato: 16.1.2023

Hørings svar om NOU 2022:9, Ytringsfrihetskommisjonens utredning

Vi viser til høringsnotatet fra Kultur- og likestillingsdepartementet, 29. september 2022, om NOU 2022:9 *En åpen og opplyst offentlig samtale – Ytringsfrihetskommisjonens utredning*.

Norges Handikapforbund opplever at Ytringsfrihetskommisjonen tegner et godt bilde av begrensningene i ytringsfriheten for mennesker med nedsatt funksjonsevne, og støtter kommisjonens anbefalinger. Vi vil særlig trekke fram viktigheten av å inkorporere funksjonshemmedes menneskerettighetskonvensjon (CRPD) i den norske menneskerettsloven, styrke lovverket om universell utforming, bedre det strafferettslige vernet mot diskriminering og fremme funksjonshemmedes representasjon i offentligheten.

Omfattende utenforskap truer funksjonshemmedes ytringsfrihet

Norges Handikapforbund vil minne om at det i løpet av de siste 50 årene, er slått solid og ettertrykkelig fast, gjennom en lang rekke offentlig utredninger, meldinger til Stortinget, forskningsrapporter og erfaringsdokumentasjon fra funksjonshemmedes organisasjoner, at funksjonshemmede i Norge er utsatt for en systematisk diskriminering som fører til et omfattende utenforskap – manifestert på nær sagt alle samfunnsarenaer. Vi vil også påpeke kritikken flere norske tilsynsorganer og FN spesialrapportør har fremsatt overfor norske myndigheter når det gjelder den omfattende og alvorlige diskriminering av funksjonshemmede. Kritikken påpeker manglende oppfyllelse av norske forpliktelser etter CRPD, urimelig forskjellsbehandling og utstrakt eksklusjon av funksjonshemmede på samfunnets mange arenaer.

Ytringsfrihetskommisjonen tegner et gjenkjennelig bilde, når den påpeker at funksjonshemmedes ytringsfrihet er truet på grunn av barrierer på en lang rekke områder, som manglende universell utforming og manglende representasjon i medier og kultur, direkte trakassering og frykttkultur i møte med det offentlige tjenesteapparatet. Videre anser vi det som en viktig anerkjennelse at kommisjonen i sin rapport spesielt løfter fram funksjonshemmedes situasjon som særlig alvorlig.

Kommisjonen viser til rapporten *Funksjonshemmedes ytringsfrihet – åtte utfordringer*, fra Norges institusjon for menneskerettigheter (2022), som viser hvordan ytringsfriheten begrenses:

- Manglende tilgang på informasjon.
- Mangelfull fysisk tilgang til ytringsarenaer.

- Hets, trakassering og hatefulle ytringer.
- Selvsensur og frykt for represalier.
- Barrierer mot deltakelse i det politiske og offentlige liv.
- Utilstrekkelig personlig assistanse.
- Usynliggjøring og stigmatiserende medierepresentasjon.
- Negative holdninger mot funksjonshemmede.

På denne bakgrunnen mener Norges Handikapforbund at innskrenkingen av funksjonshemmedes ytringsfrihet må betraktes som et alvorlig menneskerettsbrudd. Vi er enige i kommisjonens understrekning av behovet for konkrete tiltak i flere sektorer for å bedre vilkårene for funksjonshemmedes ytringsfrihet og vil også peke på behovet for et paradigmeskifte i synet offentligheten har på funksjonshemmede i Norge i dag.

Norges Handikapforbund støtter kommisjonens anbefalinger på samtlige områder, og vil særlig trekke fram viktigheten av:

- å innlemme CRPD i menneskerettsloven.
- tettere oppfølging av lovverket om universell utforming.
- tiltak i flere sektorer for økt tilgjengelighet og bedre representasjon.
- Styrke det strafferettslige vernet mot hatytringer og trakassering.

Viktigheten av inkorporering av CRPD i den norske menneskerettsloven - kapittel 6

Ytringsfrihetskommisjonen er tydelig på at funksjonshemmedes deltakelse i det offentlige rom, og vår ytringsfrihet, vil styrkes av at CRPD blir inkorporert i norsk lov. Dette både fordi det gir et sterkere rettslig vern enn dagens, og fordi det gir et viktig politisk signal.

Norges Handikapforbund støtter denne anbefalingen, men vil legge til at inkorporering av FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD), må skje i menneskerettsloven, slik dette er gjort for kvinnekonvensjonen, barnekonvensjonen m.fl.

FN-konvensjonen om menneskerettighetene til personer med funksjonsnedsettelse (CRPD) gir ingen nye materielle rettigheter, men konvensjonens artikler gir rammer, vilkår og mekanismer som, når de etterlevs, skal gi funksjonshemmede mulighet til å oppnå samme menneskerettigheter som andre frie borgere.

Det er et demokratiunderskudd at funksjonshemmede er sterkt underrepresentert i norsk politikk, og at det ofte eksisterer hindringer som hemmer gruppens muligheter til valgdeltakelse. Fraværet av funksjonshemmedes muligheter for likeverdig deltakelsesmuligheter, samt utenforskapet som hindrer funksjonshemmede i å realisere sitt eget potensial i utdanning, arbeid, kultur og samfunnsliv, representerer en betydelig svekkelse av funksjonshemmedes rettsvern. Det utgjør dermed et fundamentalt og svært alvorlig brudd på funksjonshemmedes menneskerettigheter.

Menneskerettslovens formål er å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett.

Gjennom norske myndigheters ratifikasjon av CRPD ligger det en erkjennelse om at funksjonshemmedes rettsvern må styrkes slik at de kan oppnå samme menneskerettigheter som andre borgere. Dette innebærer, etter NHFs syn, at konvensjonen må inkorporeres i menneskerettsloven. Å ikke inkorporere CRPD i samme lov som allerede har inkorporert Kvinnekonvensjonen og Barnekonvensjonen vil etter NHFs syn bidra sterkt til å underkjenne de alvorlige menneskerettighetsbruddene funksjonshemmede blir utsatt for.

Kjersti Skarstad, statsviter og jurist med doktorgrad om funksjonshemmedes menneskerettigheter, sier i sin bok «Funksjonshemmedes menneskerettigheter, fra prinsipper til praksis»:

«En av hovedårsakene til de utbredte menneskerettighetsbrudd mot funksjonshemmede er at bruddene ikke er blitt forstått som urett, men heller som naturlig og legitim forskjellsbehandling på grunn av den funksjonshemmedes biologiske og medisinske forskjeller.»

Det er med andre ord en utbredt og manglende erkjennelse i store deler av politikk, fagmiljøer, byråkrati, forvaltning, media og allmennhet om den systematiske eksklusjonen av funksjonshemmede. Det symptomatiske ved denne kunnskapsbristen, er den manglende evnen/viljen til å innse at det er fraværet av likestillingspolitikk og virkemiddelbruk som skaper de samfunnsskapt barrierer og holdninger som fører til den omfattende, systemiske og systematisk diskriminerende praksis overfor funksjonshemmede.

Erkjennelsen av at diskrimineringen funksjonshemmede utsettes for i stor grad ikke oppfattes som brudd på menneskerettighetene, både av offentlige og private samfunnsaktører, er ytterligere en bekræftelse på behovet for å inkorporere CRPD i menneskerettsloven.

Når kunnskapsbristen om bruddene på funksjonshemmedes menneskerettigheter materialiseres gjennom politikk, rettspleie og forvaltningspraksis, tilsier dette at forrangsregelen i menneskerettsloven § 3 (bestemmelsen om motstrid) er nødvendig for å sikre at konvensjonens intensjoner og vilkår kan oppfylles i norsk rett.

Viktigheten av tettere oppfølging av lovverket om universell utforming – kapittel 6

Det finnes omfattende kunnskap om at manglende universell utforming utgjør effektive barrierer mot funksjonshemmedes deltakelse. Altfor mange funksjonshemmede hindres fremdeles i å bruke offentlig transport, komme seg inn og rundt i butikker og offentlige bygg, orientere seg på internett og ute i offentligheten.

Ytringsfrihetskommissjonen påpeker også i sin rapport at: «Skal offentligheten være tilgjengelig for alle, må den være universelt utformet med reell tilgang til informasjon og muligheter for deltakelse. Målet om universell utforming er en inkluderende tilnærming til alle menneskers ytringsfrihet. En offentlighet som har lav terskel for å delta og høy grad av tilgjengelighet, vil tjene alle.»

Denne beskrivelsen er i tråd med våre erfaringer og godt etablert kunnskap, som for eksempel viser at:

- Om lag 80 % av grunnskolene har svært mangelfull tilgjengelighet.
- Kun 10-20 % av boligmassen oppfyller grunnleggende krav til fysisk tilgjengelighet.
- Kun 7 % av inngangspartiene i offentlige bygg er tilgjengelige for brukere av rullestol.
- Kun 10 % av bussholdeplassene langs riksveiene er universelt utformet.
- Under 15 % av togstasjonene er universelt utformet.

Med så omfattende fysiske barrierer, blir det utfordrende, og tidvis umulig for mennesker med nedsatt funksjonsevne å delta i offentligheten, og få tilgang til informasjon.

Ytringsfrihetskommissjonen beskriver situasjonen som alvorlig og påpeker behovet for en universelt utformet fysisk og digital infrastruktur, tilgjengelige valglokaler, tilrettelagte offentlige møter og universelt utformet grunnskole. Norges Handikapforbund vurderer dette som et sterkt signal, som svært tydelig peker på viktigheten av å ta nødvendige strukturelle grep.

Det er nødvendig å nevne, at selv om Regjeringen har gitt signaler å følge opp kommisjonens rapport på flere områder, har vi til nå ikke sett noen realpolitiske satsinger med tiltak for å bedre funksjonshemmedes yringsfrihet gjennom universell utforming. For eksempel beskriver årets statsbudsjett ingen satsinger, noe vi mener at vi burde kunne forvente. Vi har også en klar forventning om en ny handlingsplan for universell utforming av Norge, med tidsfrist 2035. Videre må det årlig settes av nok penger til å komme i mål.

Vi vil legge til at det er et naturlig sted å starte med skoler, som også nevnes eksplisitt av kommisjonen. Skolene skal være en felles arena for alle barn, viktig for demokrati og likestilling. Funksjonshemmede barn må kunne gå på nærskolen sin. Det er der barna i nabolaget går. Der dannes vennegjengene, der legges planene for kvelden og helga, der blir barna en del av det lokalsamfunnet de etter hvert skal bli nyttige bidragsyttere til. Og selvsagt skal funksjonshemmede ha de samme utdanningsmulighetene som alle andre. Det er ikke virkeligheten i dag. Tvert imot starter ofte diskrimineringen i skolen, fordi mange skoler ikke er universelt utformet. Skoler er også valglokaler. «Veikart. Universelt utformet nærskole 2030» er nevnt i Hurdalsplattformen, der regjeringen sier regjeringen at Veikartet skal realiseres.

Norges Handikapforbund forventer handling, og støtter Ytringsfrihetskommisjonens anbefalinger om styrket oppfølging av lovverket.

Viktigheten av å styrke funksjonshemmedes representasjon i det offentlige rom – kapittel 6

Diskriminering er et uttrykk for maktstrukturer, og blir synlig når det først og fremst er majoriteten som er til stede på og dominerer de fleste arenaer, og minoriteter blir marginalisert.

Ytringsfrihetskommisjonen beskriver i sin rapport hvordan funksjonshemmedes manglende deltakelse i offentligheten er en hindring for yringsfriheten, og knytter dette også til manglende representasjon. Dette bildet er svært gjenkjennelig for oss i Norges Handikapforbund.

Funksjonshemmede er sterkt underrepresentert i norsk politikk, og det eksisterer ofte hindringer som hemmer gruppens muligheter til valgdeltakelse. Funksjonshemmede er underrepresentert på demokratiske arenaer, i offentligheten, i media og på skjermer og scener. Marginalisering av funksjonshemmede skjer også ved at funksjonshemmede, når vi blir synliggjort, som oftest blir satt i stereotype roller – som hjelpetrengende, sykdomsbærere eller som helter, som mestrer utfordringer, tross motgang.

Representasjon av kroppslig variasjon er et viktig virkemiddel for å bryte fordommer og utfordre diskriminerende maktstrukturer. Vi er derfor enige i kommisjonens vurdering av at det er behov for en bredere representasjon av mennesker med funksjonsnedsettelse i norske redaksjoner, både som kilder og internt i redaksjonene. Over tid har redaktørene jobbet aktivt og målrettet for å få opp kvinneandelen. Kommisjonen anbefaler at et tilsvarende arbeid settes i gang overfor andre grupper i samfunnet, som personer med nedsatt funksjonsevne, og at mediebransjen må bli mer bevisst på begrepsbruk ved omtale av mennesker med funksjonsnedsettelse. Denne anbefalingen støttes av oss i Norges Handikapforbund.

Viktigheten av å styrke det strafferettslige vernet mot hat og trakassering – kapittel 10

Hatytringer og trakassering knyttet til funksjonsnedsettelse, utgjør en alvorlig trussel mot funksjonshemmedes trygghet i det offentlige rom – og hindrer yringsfriheten. Det gjelder alle minoriteter, også funksjonshemmede, selv om vi ofte ikke blir nevnt når denne formen for diskriminering omtales.

Den aller første politianmeldelsen av hatkriminalitet fra en funksjonshemmet, kom fra et medlem i Norges Handikapforbund ungdom, NHFU. Et annet medlem av samme organisasjon valgte å gjøre tilsvarende et par år senere. Begge de to henvendelsene som ble anmeldt, var grove, og innebar svært truende verbale angrep, den ene av de to ble også spyttet på. Begge hendelsene skjedde i vitners nærvær, og det ville vært mulig å spore opp gjerningspersonene. Likefullt ble begge sakene henlagt uten videre etterforskning. I etterkant av disse sakene, har Norges Handikapforbund fått tydelige tilbakemeldinger fra våre medlemmer om at mange vegrer seg for å anmelde hatytringer. Man frykter belastningen ved å gå gjennom en anmeldelsesprosess med den konsekvensen at det man har opplevd ikke tas tilstrekkelig på alvor.

Denne tendensen understrekes også i Eivind Digranes' masteroppgave fra 2016, der han finner at politiet overser hatkriminalitet overfor funksjonshemmede. Hovedkonklusjonen hans er at politiet ikke gjenkjenner trakassering av funksjonshemmede som hatkriminalitet, og han peker på at dette har sammenheng med at diskrimineringen av funksjonshemmede også er et ikke-tema i samfunnet generelt. Digranes' konklusjon samsvarer med vår erfaring om at altfor mange funksjonshemmede har en opplevelse av at det strafferettslige vernet mot hat, ikke beskytter godt nok.

Ytringsfrihetskommisjonen henviser i sin rapport til straffeloven § 185, som skal utgjøre et vern for utsatte minoriteter, at denne har en viktig symbolfunksjon og er en anerkjennelse av at enkelte grupper er særlig utsatt. Kommisjonen påpeker at Norge er menneskerettslig forpliktet til å ha et strafferettslig vern mot hatefulle ytringer og mener derfor at straffebudet må bestå. Kommisjonen beskriver imidlertid at det er et problem med straffebudet, at det er vanskelig å forstå. Rapporten foreslår en endring av ordlyden, for å gjøre lovteksten mer forståelig og tydeliggjøre hva som faktisk er straffbart, men uten å endre terskelen for hva som skal være straffbart. Kommisjonen anbefaler også å støtte organisasjoner som jobber med mottiltak mot hat. Norges Handikapforbund er enige i at dette er viktige og effektive tiltak for å styrke det strafferettslige vernet.

I denne sammenhengen er det også verdt å nevne straffelovens paragraf 186, som gir et vern mot «å bli nektet adgang til en offentlig forestilling, oppvisning eller annen sammenkomst på de vilkår som gjelder for andre». Et av de største hindrene for funksjonshemmedes ytringsfrihet er at vi ofte ikke har adgang til arenaer for meningsutveksling. Et eksempel på at dette er et problem, er Arendalsuka, der mange debatter foregår på båter og i hus som ikke er tilgjengelige.

Likestillingsminister Annette Trettebergstuen viste til det strafferettslige vernet mot å bli nektet adgang til offentlige arenaer, da hun nylig svarte på et skriftlig spørsmål i Stortinget om hva slags rettsvern skeive har mot trakassering og hets når de benytter seg av ulike servicetilbud.

Norges Handikapforbund mener at også dette rettsvernet må praktiseres, og det må også tydeliggjøres at det omfatter funksjonshemmede.

På denne bakgrunnen støtter Norges Handikapforbund Ytringsfrihetens anbefalinger om å tydeliggjøre straffelovs bestemmelser og styrke påtalemyndighetens kompetanse i å håndheve lovverket.

Avslutning

Norges Handikapforbund takker for muligheten til å gi innspill til NOU 2022:9 *En åpen og opplyst offentlig samtale – Ytringsfrihetskommisjonens utredning*. Vi vil gjenta at utredningen anerkjenner det alvorlige utenforskapet funksjonshemmede utsettes for i samfunnet i dag, når den peker på funksjonshemmedes ytringsfrihet som særlig utsatt og knytter dette til barrierer på svært mange områder og nivåer. Vi vil nok en gang understreke behovet for et paradigmeskifte i synet på

funksjonshemmede, og for at det gjøres tiltak i flere sektorer, slik at også vi kan få oppleve ytringsfrihet i tråd med våre menneskerettigheter.

Tove Linnea Brandvik
Forbundsleder

Anett Kleven
Konstituert generalsekretær

Norges Handikapforbund